

ЕКОНОМІЧНА КУЛЬТУРА: НАЦІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА (ПІДВАЛИНИ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОГО ТЛУМАЧЕННЯ)

Общественные реалии современной Украины обусловлены особенностями украинской экономической культуры, которая характеризуется специфической системой ценностей, с их проявлением в национальном менталитете, экономическом сознании, социальной психологии, функционировании социально-экономического пространства. Культурно-исторические формообразования национальной культуры Украины непосредственно или как-то иначе проявляются и отображаются в любых сферах экономической жизни. Особенностью украинской экономической ментальности является то, что она исторически и культурно развивалась как результат разнообразных по сути и проявлениям национальных архетипов.

Ключевые слова: экономическая культура, экономическое поведение, экономическое сознание, экономическая ментальность, национальная ментальность, национальная экономическая ментальность, социально-экономическое пространство, национальное измерение культурного процесса, ментальные факторы.

Social realities of modern Ukraine are conditioned by the features of the Ukrainian economical culture, that has its specific systems values, displayed in national mentality, economical consciousness, social psychology, of socio-economical space functioning. Cultural and historical form-buildings of national culture of Ukraine directly or indirectly, they are reflected and become apparent, in all the spheres of economic life. Peculiar property of Ukrainian mentality is its historical and cultural development as a consequence of national archetypes' existence, that is different, many-sided in essence and demonstration.

Keywords: economic culture, economic behavior, economical consciousness, economical mentality, national mentality, national economical mentality, socio-economical space, national measurements cultural process, mental factors.

Постановка проблеми.

Останніми десятиліттями у вітчизняній економічній, соціологічній, соціально-філософській літературі все більше уваги приділяється питанням господарської (економічної) культури, її національним особливостям. У сучасних умовах стало очевидним, що специфіка національної культури господарювання, національна економічна ментальність господарюючого суб'єкта України є важливими чинниками як соціальної поведінки людей, так й соціально-економічного життя суспільства у цілому. Саме ними значної мірою визначаються особливості економічного мислення людини, характер вітчизняного підприємництва, організаційні структури бізнесу в Україні, тенденції соціально-економічного розвитку країни загалом.

У практичному плані це має прояв у такому що зростає урахуванні "культурологічних чинників", які чинять вплив на соціально-економічне середовище сучасної України, на процеси, що там відбуваються. У розвинених країнах світу така взаємопов'язаність власне економіки та обумовлюючих її соціокультурних детермінант є укоріненою у суспільній свідомості, беззаперечним вважається, що «особливу роль у формуванні економічного простору суспільства грає національна культура, що формує стійкі поведінкові стереотипи національних економічних суб'єктів» [3].

В означеному вище контексті особливу значущість набуває філософський аналіз національної економічної культури сучасної України, підвалин її становлення, функціонування, розгортання, її позитивних з точки зору перспектив розвитку якостей та її «вузьких» місць, основних тенденцій розвитку.

Огляд сучасної літератури з проблеми, що досліджується.

Література з проблематики дослідження економічної культури є надзвичайно широкою. Вона охоплює чимале коло соціально-філософських, економічних, політологічних, культурологічних, соціологічних, управлінських та інших проблем. Однак слід зазначити: незважаючи на те, що у дослідженнях сучасних науковців економічній культурі приділяється усе більше уваги, проте у теоретичному осмисленні цього феномена переважають дослідження щодо економічної культури з боку соціології, зокрема, економічної соціології як галузевого соціологічного напрямку. Для соціологічної теорії економічного життя економічна

культура виступає однією з центральних категорій, за допомогою якої вивчається власне механізм розвитку економіки: В.Зелізер, Н.Биггарт, П.Дімаджіо й ін. у рамках західної економічної соціології, на пострадянському просторі активно займаються розробкою проблеми економічної культури О.Ахієзер, І.Діскін, Т.Заславська, Я.Кузьмінов, А.Морозов, К.Панферов, Р.Ривкіна, Г.Соколова й ін., посеред сучасних вітчизняних соціологів, що переймаються проблематикою економічної культури, слід назвати Д.Богиню, Л.Аза, В.Врублевського, Є.Головаху, В.Пилипенку, Є.Суїменку, Т.Єфременко й ін.

Безумовно, теоретико-методологічні засади, що надає для вивчення економічної культури суспільства теоретична соціологія, є потужним засобом дослідження цього феномену. Проте осмислення явища економічної культури, в усій його складності й багатогранності, буде неповним поза принципово філософським поглядом на нього. Соціально-філософський кут зору на економічну культуру надає можливість не тільки показати її суттєві змістовні характеристики у сучасному світі як такому, але й уписати її у різноманітні контексти сучасного суспільного простору, через які економічна культура постає важливим чинником впливу на ті чи інші суспільні процеси й явища, зокрема, в аспекті національної специфіки економічної культури певних країн світу, перш за все, нашої країни.

Сучасна соціальна філософія, звісно, не оминає проблематику економічної культури у тих чи інших її проявах. Д.Белл, Д.Гелбрейт, О.Тоффлер, Н.Смелзер, П.Бурдьє, Е.Гідденс, Ю.Хабермас, М.Бубер, К.-О.Апель, Р.Інглетарт, Ф.Р.Анкерсміт, Г.Ховстеде й інші західні науковці, сучасні вітчизняні автори М.Попович, С.Кримський, В.Андрущенко, І.Предборська, В.Табачковський, В.Шинкарук, В.Бєх й інші – в їх працях соціальний феномен економічної культури представлений у розмаїтті проблем, підходів, поглядів, аспектів. Проте питанням дослідження особливостей вітчизняної економічної культури присвячена відносно незначна кількість робіт, з'ясування мовою соціально-філософського знання національної специфіки економічної культури України постає як недостатньо вивчене, таке що представляє науковий інтерес, актуальне.

Метою статті є викладення підвалин цілісного соціально-філософського тлумачення економічної культури як складного й багатогранного соціального явища, зокрема, з урахуванням специфічних національних рис економічної культури, властивих економічним суб'єктам сучасної України.

Виклад основного матеріалу.

Реалії сьогодення України свідчать про те, що сучасне українське суспільство продовжує переживати складні процеси, зокрема, соціально-економічної трансформації. Залежність характеру змін в українському суспільстві від потужних економічних феноменів й відповідних соціальних сил, які діють у соціально-економічному просторі й накопичуються у соціальному часі, є очевидною. Складні процеси обумовлення вітчизняного соціально-економічного середовища характеристиками національної економічної культури України потребують відповідного концептуального аналізу, осмислення тих феноменів, вплив та взаємодія яких призводять до сучасного стану речей в українському суспільстві. При цьому слід зважати як на загальні світові тенденції розвитку економічної культури людства як такої (оскільки українське суспільство у період трансформації не залишається осторонь загальних тенденцій сучасного цивілізаційного розвитку), так і на певну специфіку, яка характеризує саме вітчизняну економічну культуру.

Економічна культура як важливий чинник економічного й у цілому суспільного розвитку конкретних країн (й людства загалом) останнім часом усе більше цікавить економістів, психологів, культурологів, соціологів, філософів. Повсюдний поворот у бік культурних детермінант, зокрема, економічної суспільної сфери, об'єктивно обумовлений самою суттю та закономірностями соціального розвитку. Соціокультурні підвалини соціально-економічного розвитку постають чинником, який зумовлює змістовне наповнення соціальної, у том числі соціально-економічної, реальності. При цьому урахування національного контексту дозволяє побачити й дослідити національну специфіку економічного середовища та економічної культури певної країни.

Реалії сьогодення не можуть бути правильно й всебічно досягнуті поза з'ясуванням їх соціокультурного контексту. Поява нового економічного та соціального простору у новітній Україні нагально актуалізували потребу у ретельному дослідженні культурної складової національного суспільства, зокрема, його господарського життя. Чим має бути і чим

фактично є сьогодні вітчизняна економічна культура – каталізатором, резервом чи перешкодою, гальмом соціально-економічних перетворень в Україні?

Є всі підстави вважати, що причини тих негативних проявів економічного життя й економічної життєдіяльності, що, безумно, є у сучасній Україні, а також шляхи їх подолання слід шукати не лише у площині власне економічних та інституціональних особливостей країни. Важливою сферою досліджень, зокрема, відповідних соціально-філософських розвідок, має постати національна економічна культура, національна економічна ментальність, національний характер українця, національна мрія тощо. Слід досліджувати та виявляти особливості й закономірності розвитку так званого "соціально-економічного генотипу" українського суспільства [2]. Задля цього необхідно не тільки мати чітке уявлення про економічну культуру як соціальний феномен, її структуру, функції, роль, але й з'ясувати саме національні специфічні риси економічної культури України.

При тлумаченні економічної культури – у соціально-філософському сенсі – будемо виходити з того, що економіка є соціальним і соціокультурним явищем, вона віддзеркалює реалізацію людини як суспільної (а не суто економічної) істоти. Людина як суб'єкт економіки постає не як агент-виконавець певного набору економічних ролей, а як суб'єкт соціальної поведінки – як *homo sapiens*, або *homo socius* за П.Сорокіним, але не як *homo economicus*. Отже, економічна поведінка є не просто «назвою» для певного механізму життєдіяльності суспільства та його членів, коли певні стимули економічного характеру викликають у індивідів відповідну поведінкову реакцію, але й щільно переплітається з соціокультурними детермінантами людської життєдіяльності у цілому. Економіка при цьому постає цілісним, детермінованим соціокультурними чинниками, уписаним у контекст світової цивілізаційної історії, багатофакторним й багатоаспектним явищем.

Поняття економічної культури віддзеркалює дуже складне переплетення та взаємодію економіки і культури як відносно самостійних сфер людського буття, проникнення соціокультурних чинників в усі щілини господарської життєдіяльності та обумовлене цим, як безпосереднє так і приховане опосередковане, регулювання економічної поведінки людей. «Усі господарські процеси завжди мають деяку нередуковану "культурну" складову, вкорінену в економічних відносинах» [4, с. 45]. Економічна культура є, за суттю, «культурним генотипом» економіки, її так би мовити «ментальним тілом». Зрозуміло, що тут йдеться про культуру як внутрішню якісну характеристику будь-якого соціального явища, процесу, суб'єкта. У такому розумінні культура постає соціальною реальністю, діючою соціальною силою, вона є одночасно й чимось об'єктивованим зовнішнім для людини й тим, що становить суб'єктивний внутрішній зміст її свідомості і діяльності. Економіка, беззаперечно, є культурно-історичним феноменом.

У широкому сенсі вплив культури на економіку слід розуміти як соціальну укоріненість всього економічного (тобто культурну укоріненість економіки), у вузькому сенсі – як відповідність існуючої моделі економічного розвитку типу і характеру домінуючої економічної культури [2]. Йдеться про розуміння економічної культури як якісної характеристики її носія – суб'єкта господарської діяльності. Найпереконливіше даний аспект соціально-філософського тлумачення економічної культури може бути представлений через феномен економічної ментальності.

Якщо дати стисле визначення економічної ментальності, економічна ментальність – це ментальність у пристосуванні до економіки (господарства) як сфери життєдіяльності суспільства, яка реалізується у певних формах та механізмах економічної (господарської) активності людини. Економічна ментальність – це ментальність людини як діяча (суб'єкта) соціально-економічної сфери суспільства. Активна позиція людини у соціально-економічних процесах є не тільки отриманням заробітку й т. ін., а й складним соціально-психологічним явищем. Людина постає не лише "економічною людиною", свідомість якої "спрацьовує" тільки при дії матеріальних подразників. Соціально-економічна діяльність людини супроводжується й явищами ментальної природи. Місце доктрини "економічної людини" посідає доктрина "соціальної (культурної) людини". Ментальний аспект у сфері соціально-економічної життєдіяльності людини постає важливим чинником, ментальність визнається потужним важелем соціально-економічного розвитку.

Є всі підстави розглядати економічну ментальність як окрему соціально-філософську категорію, тобто фундаментальне поняття, яке узагальнено інтегрує у собі суттєві властивості та безпосередні й опосередковані відносини у сфері соціально-економічної

діяльності людини (суспільства). Ментальність є узагальнюючим поняттям для позначення певної системи елементів внутрішнього світу людини-носія цієї ментальності, її почуттів, переконань, волі, вірувань, установок, моделей й стереотипів поведінки, настроїв тощо, які об'єднують носіїв цієї ментальності у деяку спільність. Кожна конкретна людина (суб'єкт такої спільноти), яка є виразником ментальності даної спільноти, через та завдяки цій ментальності (її характеристикам та особливостям) бачить й сприймає оточуючу її суспільну та світову реальність. У відповідності до неї (цієї ментальності) така людина поводить себе у світі й у суспільстві, розвиваючи та відтворюючи світову й суспільну реальність навколо себе. Щодо економічної ментальності – то це ментальність, яка "обслуговує" економічну сферу (економічний рівень) життєдіяльності людини та суспільства.

Економічна ментальність – це узагальнене поняття для позначення стійкого порядку мислення людини (людей) та організації індивідуально-психологічної і соціально-психологічної структури її (їх) особистості у сфері економічної (господарської) життєдіяльності суспільства. Цей порядок мислення і ця структура "психології" поєднують у собі як свідоме (маються на увазі алгоритми, моделі, "звички" мислення й поведінки) так і несвідоме (таке, що "спрацьовує" автоматично, на рівні автоматизмів мислення й поведінки) при сприйнятті людиною тих чи інших реальних або уявлених (умовних) ситуацій, в яких вона перебуває або які "програмує" як стратегію поведінки, – і все це стосовно до економічної (господарської) сфери життєдіяльності людини та суспільства. Ця сукупність розумових й поведінкових навичок, соціально-психологічних та індивідуально-психологічних установок, уявлень та звичок людей (в сфері економічної активності) являє собою деяку цілісність, що має цілком певний внутрішній "зміст", досить жорстко поєднує свої складові "елементи", має чіткий формоутворюючий принцип, – і виводить нас на узагальнююче поняття економічної ментальності.

Економічна ментальність (як фундаментальна якісна ознака економічної культури) має національно-культурний вимір, характеризується притаманною їй національно-культурною специфікою.

Ментальність народу укорінена у вихідні умови його життя, і економічна ментальність, таким чином, є фундаментальною, дуже суттєвою складовою, і соціально-культурним стрижнем, що супроводжує функціонування національного соціуму у соціальному просторі та в історичному часі свого існування. Вона виходить із граничних факторів буття певного соціуму і віддзеркалює їх мовою економіки (засад господарювання) цього соціуму, через економічну активність його представників.

Економічна ментальність певного народу існує, розвивається, відтворюється разом з ходом суспільної історії цього народу, вбираючи, відбиваючи і висвітлюючи всі зовнішні події та внутрішні фактори цієї історії, постійно залишаючись важливою характеристикою економічної (господарської) активності її носіїв. Принципи та механізми економічної активності людини (суспільства) не виникають заново з кожною природною або соціальною подією, вони постійно відтворюються (змінюючись чи ні); і за цією їх цілісністю, що, видозмінюючись, зберігає себе як ціле, стоїть категорія економічної ментальності. Національна економічна ментальність має певну структурну ієрархію, яка включає різні складові – від більш фундаментальних і стійких, які утворюють її основу (певний ментальний архетип), до більш поверхневих і рухливих, які можуть перебувати ще в стані зародження, еволюційного змінювання або руйнування.

Психоповедінкові ментальні структури в одній з основних сфер існування нації – соціально-економічній виникають вже на перших етапах формування етносу. У подальшому вони модифікуються, проте зберігається певний психоповедінковий інваріант, що реалізується на спільній мовній, культурній та морально-етичній основі та, при необхідності, проявляється в соціально-економічних реаліях національного буття, як в царині світобачення так і в сфері життєдіяльності.

Пропонується таке визначення національної економічної ментальності: це соціально-філософська категорія, яка узагальнено відображає рівень національної соціально-економічної свідомості суспільства, соціальних груп й верств населення, окремих індивідів, сприйняття ними суті економічної (господарської) діяльності, ціннісних орієнтацій, інтересів, потреб, що зумовлюють спонукальні мотиви певної соціально-економічної активності. Вона позначає стійкий порядок мислення людини (людей) та організації індивідуально-психологічної і соціально-психологічної структури її (їх) особистості у сфері економічної

(господарської) життєдіяльності суспільства та виступає як цілісність, що має цілком певний внутрішній "зміст", досить жорстко поєднує свої складові "елементи", має чіткий формоутворюючий принцип. Власне "економічними" архетипами ментальності лід назвати – економічну раціональність, цілераціональність, раціональність ставлення до світу, прагматичну мотивацію, підприємливість, хазяйновитість, соціально-економічний індивідуалізм, активність як економічного суб'єкта, особливу соціально-психологічну мотивацію, готовність й здатність до різних видів ризику, відповідальність за свою долю, спроможність йти не "від ситуації", а "від себе" (і необхідність такої орієнтації), мотивацію до праці як складову мотивації до життя, діяльну самосвідомість, прихильність певній діловій моралі тощо [1].

У структурі економічної ментальності як такої важливим моментом є проблема співвідношення індивідуалізму та колективізму.

Науковцями виокремлюються два типи індивідуалізму і колективізму [5]. Індивідуалізм першого типу – це "чистий індивідуалізм", в основі якого – особистісна воля індивіда. Його можна також назвати "атомістичним індивідуалізмом", оскільки у цьому випадку особистість відчуває себе оригінальною, самостійною та незалежною. Індивідуалізм другого типу – похідний варіант індивідуалізму, у ньому проглядаються елементи колективізму, оскільки особистість легко сприймає нав'язані іншими обмеження. Це тип "взаємообумовленого індивідуалізму", оскільки за його умов особистість почуває свою солідарність з іншими, поводить себе адекватно їм, на основі принципів взаємозалежності. Колективізм першого типу – похідний тип колективізму, в ньому є елементи індивідуалізму. Його можна назвати "гнучким, або відкритим, колективізмом", оскільки він припускає певну ступінь добровільної участі індивідів. Його можна вважати відкритою або вільною системою, тому що вона допускає діяльне мислення та поведінку індивідів. При такому типі колективізму рішення, як правило, приймаються на основі особистих домовленостей або точок зору більшості і визнається вільне волевиявлення індивіда. Цей колективізм потребує добровільної участі індивідів. Колективізм другого типу – "чистий колективізм". Його можна ще назвати "суворим, або жорстким, колективізмом", оскільки при цьому варіанті колективізму жорстко обмежується активне індивідуальне волевиявлення й участь. У цьому типі колективізму сильні консервативні, а іноді і тоталітарні тенденції, оскільки рішення зазвичай приймаються на основі норм, що мають своєю метою підтримку існуючих структур. У такому колективізмі панує контроль зверху та примус. При проведенні схематичного порівняльного аналізу національних культур за мірою виразності у них колективістських чи індивідуалістських начал, Японію, наприклад, відносять до комбінації індивідуалізму другого типу і "чистого колективізму"; скандинавські країни – до індивідуалізму другого типу; США – до індивідуалізму першого типу.

Економічна поведінка суспільного індивіда є формою реалізації *індивідуалістичної* соціальної активності (і відповідно індивідуалістичної економічної ментальності). Основним критерієм позначення вихідної сутності економічної поведінки як соціального феномена є економічний індивідуалізм. "Індивідуалізм" слід розуміти як принцип, згідно з яким стверджується "первинність" та пріоритетність індивідуума у суспільстві, в основі якого лежить протиставлення окремого індивідуума суспільству, визнання самостійного існування індивідуальних людських одиниць, що не поглинаються і не знищуються загальним світовим цілим у тій чи іншій його (цілого) формі. Принцип індивідуалізму, як результат, створює певні механізми (і, перш за все, економічні), за якими функціонує та розвивається суспільство; в основі таких механізмів лежить автономна економічна людська діяльність й індивідуалістична ментальність. І хоча "індивідуалізм" (як і "колективізм") – це лише моделі взаємодії людини та суспільства, й колективність, суспільність є невід'ємною властивістю людини як такої, саме індивідуалістична економічна поведінка створює принципові риси економічної ментальності.

Так само як й стосовно інших країн світу, є специфіка національної культури щодо співвідношення індивідуалізму–колективізму й в Україні. Для української історії, особливо соціально-політичної, дуалізм колективізм–індивідуалізм, протиставлення общинності й колективізму, з одного боку, індивідуалізму, з іншого, є вельми характерним: козацтво як громада, товариство – виборність отамана, індивідуального лідера; село як громада, община – хутір як індивідуальне ведення господарства (за ранньої радянської історії поява класу так званих кулаків); домінування колективізму радянських часів – дисиденти, ударники праці й

інші форми відстоювання окремою людиною свого "Я"; протиставлення процвітаючого індивідуалістичного західного ринкового суспільства колективістському соціалістичному в пострадянський період... До речі, саме тому дослідження української ментальності, зокрема економічної, в аспекті "індивідуалізм – колективізм" видається вельми цікавим.

Невід'ємною істотною рисою економіки в усіх цивілізованих країнах світу є сукупність моделей соціально-економічної поведінки. Вони складають економічну культуру суспільства будь-якої країни. На формування таких моделей пішли сторіччя. Ситуація з вітчизняною економічною культурою також має свої історичні коріння.

Національна економічна ментальність (як невід'ємна складова національної економічної культури) щільно пов'язана з цілою низкою культууроутворюючих феноменів, притаманних будь-якій національній культурі, а саме: етнічна психологія (психологічне навантаження та психокультурна діяльність конкретної нації у різних сферах суспільного життя народу, виробничій, мовній, зі створення засобів життєзабезпечення тощо); національна психологія (існування відносно стійких рис психології у різних націй; вона стає зрозумілою, коли нації вивчаються через порівняння конкретних явищ культури, соціально-економічного життя, побуту, традицій тощо, внаслідок чого національна самобутність виявляється як визначення специфічних комбінацій тих чи інших, властивих всім націям загальнолюдських рис, принципів, якостей); національний характер (комплекс взаємопов'язаних та взаємообумовлених рис і якостей, що формуються під впливом специфічних матеріальних умов життя, побуту, класових і етносоціальних відносин, екологічного середовища, яке оточує націю, тощо; спосіб світовідчужування, притаманний національній спільноті, що виявляється передусім у сукупності соціально-психологічних рис, установок, стереотипів поведінки, які репрезентують ціннісні відношення до світу, традиції, звичаї, принципи життєдіяльності даного народу; завдяки розумінню національного характеру як соціально-філософської категорії є можливим здійснити своєрідну "персоналізацію" національного суб'єкта, який створюється й відтворюється національною культурою); національні архетипи (характеризують внутрішню логіку розвитку соціокультурних явищ та виступають показниками фундаментальності результатів економічного, соціального і культурного процесу національних культур; є своєрідними "культурними генами" нації, які вибудовують певні моделі мислення, почувань, світоглядних орієнтирів, діяльності національних суб'єктів) та інші.

Слід зазначити, що визначення особливостей української ментальності (ментальності українців як нації) вимагає дослідження історії культури України як історії ментальностей (у дусі школи "Анналів"), на підставі чого зробити певні узагальнюючі висновки. Проте такої широкомасштабної роботи не виконували й найбільш схильні до узагальнень європейські чи американські дослідники. Зокрема, Жак Ле Гофф у книзі "Цивілізація середньовічного Заходу" загальним чином, під різними кутами зору проаналізував ментальність західноєвропейського Середньовіччя; але це був аналіз Середньовіччя як епохи, а не ментальності Франції, Німеччини чи якоїсь іншої країни окремо. Стосовно України, немає навіть спеціальних досліджень з окремих епох української історії. Отже, питання про загальні риси української ментальності (зокрема, української національної економічної ментальності) залишається відкритим.

Висновки.

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити таке.

Як результат аналізу взаємозв'язку економіки та культури запропонований підхід до визначення економічної культури (у цілому – економічна культура як принцип економічної соціалізації людей), який розкриває її зміст і функції, показує основні соціально-філософські параметри цього явища.

Особливості й тенденції розвитку будь-якого суспільства визначаються характером базових економічних інститутів суспільства (інститути підприємництва, конкуренції, кооперації тощо). Через них у господарській практиці закріплюються основні способи життєдіяльності суспільних економічних суб'єктів. Генеза базових економічних інститутів суспільства спричиняється, зокрема, й чинником впливу національної економічної культури, національної економічної ментальності, а також обумовлює їх розвиток.

При соціально-філософському дослідженні ментальності слід виходити з того, що, людина є істотою соціальною, суб'єктом і результатом суспільно-історичної діяльності. Все, що є в суспільстві (релігія, технічна культура, політика, *господарське життя*), створюється

усуспільненими ("суспільними") індивідами, які створюють й фундаментальні психологічні феномени – зокрема, ментальний – як "психологію" надіндивідуальних суспільних утворень, що є змістом соціального життя. Ментальні процеси, що відбуваються щомиті посеред людей, також показують суспільство. Вони повинні бути піддані теоретичному погляду, повинні бути показані як суспільство-утворюючі форми, як прояв економічної культури.

Для більш глибокого розуміння негативів, що є в економіці сучасної України, та для пошуку конструктивного виходу із ситуації, що склалася у вітчизняній економіці, слід вивчати особливості та можливості національної економічної ментальності України.

Організаційним проявом економічної діяльності сучасної України значною мірою притаманний приватно-громадський характер, що є перехідною формою від російських форм господарської життєдіяльності до західноєвропейських. Зворотною стороною такого стану речей виявляється втрата державою можливості ефективно управляти економічними процесами, розвиток тіньової економіки, зростання авторитету неформальних структур влади й вплив на економічну сферу життя сублегальних владних структур, низький рівень соціального контролю, зростання соціальної напруженості. Позитивні якості та потенції національної економічної культури (й національної економічної ментальності) мають стати передумовою становлення в Україні цивілізованої економіки сучасного світового зразку, запобіганню втягування нашого суспільства у корумповану квазіринкову систему.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко О.В. Сутність, історія та сучасність української та західноєвропейської економічної ментальності. – Запоріжжя, 2005. – 253 с.
2. Ефременко Т. К вопросу об экономической культуре общества // Соціальні виміри суспільства: Збірник наукових праць. – К., 2003. – Вип. 6. – С. 49-64.
3. Забужко О.С. Філософія національної ідеї. Етносоціальний розвиток України. – К., 1993. – 125 с.
4. Рих А. Хозяйственная этика: Пер. с нем. – М., 1996.
5. Хесле В. Кризис индивидуальной и коллективной идентичности // Вопросы философии. – 1994. – № 10. – С. 112-123.